

устаревших разделов, введены новые разделы учебных предметов, которые соответствовали современному развитию науки и техники.

Студентам, окончившим ОТФ, выдавалась справка, на основе которой они могли продолжать обучение на втором этапе. Выбор специальности зависел от желания студентов и их работы. Если студенты до поступления на ОТФ работали не по специальности, они должны были во время обучения на ОТФ перейти на другую работу, соответствующую той специальности, которой они обучались в вузе.

После окончания общетехнического факультета студенты продолжали обучение в технических вузах по избранным специальностям с отрывом и без отрыва от производства. Лучших студентов ОТФ рекомендовали для продолжения обучения в вузы с отрывом от производства и выплатой стипендий за счет предприятий, на которых они работали. Остальные студенты могли продолжить обучение в стационарных вузах или на ОТФ, где они закончили первые три курса. Если у ОТФ была необходимая материально-техническая база и достаточное количество студентов старших курсов, то ОТФ могли проводить подготовку студентов старших курсов по “сквозным” специальностям, то есть по специальностям, по которым студентов обучали в полном объеме (начиная с приема студентов и заканчивая выпуском дипломированных специалистов) [2, с. 164].

Со временем на основе ОТФ были организованы техникумы, училища и высшие учебные заведения. В качестве примера можно назвать Винницкий политехнический институт (в данный момент Винницкий технический университет), который был создан на основе ОТФ Киевского политехнического института в 1974 г., а также Макеевский инженерно-строительный институт (сегодня это Донбасская национальная академия строительства и архитектуры), организованный на базе Донецкого политехнического института в 1972 г.

Выводы. Большое значение в системе высшего технического образования сыграли общетехнические факультеты. Благодаря их работе многие студенты смогли получить высшее образование и к окончанию вуза стать высококвалифицированными специалистами, владеющими теоретическими знаниями и практическим опытом. А на базе ОТФ, в свою очередь, со временем были образованы техникумы, училища и институты.

Литература

1. Бондарь А.Г. Общетехнические факультеты в Украинской ССР / А.Г. Бондарь // Вестник высшей школы. – 1960. – № 5. – С. 10–14.
2. Питов В.И. Общетехнические и общенаучные факультеты на Украине (новое в заочном образовании) / В.И. Питов, В.Н. Попов. – Харьков : Харьковский ордена трудового красного знамени гос. ун-та им. М. Горького, 1964. – 267 с.
3. Чубук Ю.Ф. Опыт рационализации учебного процесса на ОТФ / Ю.Ф. Чубук, М.Ф. Евстифеев // Вестник высшей школы. – 1963. – № 11. – С. 49–51.

ЛІЗВІНСЬКИЙ В.Л.

ОСОБЛИВОСТІ ПЕДАГОГІЧНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ВИКЛАДАЧІВ ВНЗ У 20–30 РР. ХХ СТ.

Інтеграція вітчизняної системи освіти в європейський освітній простір та її орієнтація на гуманістичні цінності підвищує кваліфікаційні вимоги до професорсько-викладацького складу вищих навчальних закладів (ВНЗ). Однією з таких вимог є високий рівень педагогічної підготовки майбутніх викладачів ВНЗ.

У зв'язку із цим постає питання: а чи відповідає українська система підготовки науково-педагогічних працівників вимогам сучасності? Ні, оскільки в аспірантурі продовжує домінувати тенденція до першорядності фахових і другорядності педагогічних дисциплін. Витоки цієї проблеми, насамперед, необхідно шукати в історико-педагогічному досвіді минулого.

Педагогічна наука має ґрунтовну теоретичну базу щодо підготовки наукових та науково-педагогічних кадрів у довоєнний період. Початок системного дослідження зазначеної проблематики було закладено в працях А. Бондаря, К.Т. Галкіна, Н. Катунцева, Ю. Курносова, Б.Д. Лебіна, О.Я. Синецького, Є.В. Чуткерашвілі та ін.; статистику підготовки та атестації наукових кадрів в УРСР було надано К.Т. Галкіним, К.В. Гусєвим, С.В. Кононою, Б.С. Розовим, А.Я. Синецьким, О.М. Якушевим; правове регулювання підготовки та атестації наукових кадрів в УРСР досліджено О.О. Абакумовим, І.Г. Воропаєвим, О.Ю. Клімовим, М.П. Кузіним, Л.Ф. Літвіновим, Л.Ф. Петренко, В.М. Полонським, О.Д. Проценко, Ф.І. Пузирьовим, В.П. Сальниковим, Г.І. Федькіним та ін. Вченими було розглянуто й інші питання. Проте головну увагу в їхніх дослідженнях приділено проблемам наукової підготовки аспірантів, докторантів, професорських стипендіатів тощо. Лише незначною частиною дослідників (Т.В. Васильчуком, В.Ф. Ісаєвим, Л.М. Макаровою, Ф.Г. Паначиним, А.П. Шапошніковою та ін.) було здійснено ретроспективний аналіз окремих проблем педагогічної підготовки майбутніх викладачів ВНЗ.

Отже, проблема педагогічної підготовки професорсько-викладацьких кадрів в 20–30 рр. ХХ ст. є малодослідженою.

Мета статті – визначити особливості педагогічної підготовки майбутніх викладачів ВНЗ в 20–30 рр. ХХ ст.

Повалення монархії та прихід до влади більшовиків призвели до серйозних труднощів у роботі вищої школи, пов'язаних, насамперед, з катастрофічною нестачею професорсько-викладацьких кадрів, оскільки значну частину наукової та науково-педагогічної еліти було знищено в революційні роки або вигнано з країни як “буржуазний елемент”. Багато хто емігрував за кордон. Інша частина висловила явне неприйняття, пасивну опозиційність чи відверту ворожість щодо радянської влади та науки. Були також і такі, що лояльно ставилися до нового режиму. Проте їх кількісний та якісний склад не міг у повному обсязі задовольнити кадрових потреб тогочасної вищої освіти. У зв'язку із цим було розроблено низку заходів з підготовки нового покоління молодих учених і педагогів: організовано інститут “професорських стипендіатів”, дослідницькі курси, інститут студентів-висуванців. Однак ці форми в основному передбачали підвищення наукової та спеціальної кваліфікації викладачів, і лише незначну частину часу відводили педагогічній практиці. Теоретичну підготовку з педагогіки не проводили зовсім.

У “Положенні про вищі навчальні заклади” [3], прийнятому 3 липня 1922 р., одним із головних завдань було визначено підготовку не тільки науковців, а й майбутніх викладачів для ВНЗ; вказано на те, яким чином повинна відбуватися їх педагогічна підготовка – встановлено спеціальну категорію наукових співробітників, які повинні допомагати професорам і викладачам у їхній педагогічній діяльності; рекомендовано організовувати у ВНЗ предметні комісії, які об'єднували б викладачів споріднених дисциплін. Завдяки цьому було створено реальні перспективи

підвищення педагогічної культури викладачів, оскільки предметні комісії мали великі можливості для обміну досвідом, ґрунтовної постановки методичної роботи, розширення контактів зі студентами тощо. Проте велика кількість та складна керуваність предметних комісій, як зазначає В.Ф. Ісаєв, не дали нового поштовху в розвитку науково-педагогічної діяльності [2, с. 43].

Окреме місце в справі підготовки нових професорсько-викладацьких кадрів мали зайняти науково-дослідні кафедри, які фактично ставали першими зразками радянської аспірантури. Кафедри почали функціонувати після постанови Ради народних комісарів “Про утворення науково-дослідних кафедр та забезпечення роботи науково-дослідних кафедр” від 2 грудня 1921 р. У 1921–1922 рр., за даними сучасного вітчизняного дослідника О.Ю. Осмолівської, було відкрито перші 53 кафедри, де нараховувалось 295 наукових працівників, ще 121 особа готувалася до науково-педагогічної діяльності. Наступного року в Україні функціонувало вже 78 науково-дослідних кафедр, з них 36 – у Харкові, 18 – у Києві, 14 – в Одесі, 8 – у Катеринославі. На кафедрах працювало до 750 осіб, 50% з яких проходило навчання [6, с. 10]. Головний акцент у справі підготовки майбутніх науково-педагогічних кадрів робили на науково-дослідній роботі. І хоча більшість з них далі йшла працювати до вищих навчальних закладів, педагогічній підготовці не приділяли належної уваги.

Для вирішення проблеми нестачі професорсько-викладацького складу суспільних наук Декретом РНК від 11 лютого 1921 р. було створено Інститут червоної професури (ІЧП). Вже 3 жовтня 1921 р. ІЧП розпочав свою роботу. Йому було доручено вести підготовку викладачів суспільних наук для вищих навчальних закладів та працівників для науково-дослідних установ, партійних і державних органів. Основний акцент знову ж таки робили на освоєнні науки. При інституті працювало три відділення: економічне, історичне й філософське. У 1924 р. організовано підготовче відділення. У 1928 р. – історико-партійне, правове, природниче й літературне відділення. У 1930 р. відділення були реорганізовані в самостійні інститути: філософії та природознавства, економіки, історії та історико-партійний. У 1931 р. було відкрито ряд нових Інститутів червоної професури: аграрний, літературний, техніки і природознавства тощо. До середини 1930-х рр. усі навчальні заклади були закриті у зв’язку із зосередженням підготовки науково-педагогічних кадрів в аспірантурі. Педагогічна підготовка майбутніх викладачів з усіх вказаних напрямів відбувалася шляхом накопичення власного досвіду самостійно або під керівництвом досвідчених викладачів.

У 1923 р. Наркомпрос затвердив “Положення про порядок залишення при вищих навчальних закладах студентів для підготовки їх до наукової і педагогічної діяльності”. За своїм статусом такі студенти були близькі до нинішніх аспірантів. І лише після 21 січня 1925 р., коли Раднарком РРФСР затвердив нове “Положення про науковців ВНЗ” [4] та “Інструкцію про порядок підготовки наукових працівників при науково-дослідних інститутах і вузах з прикладних, точних та природничих наук” [1], аспірантами вперше офіційно стали називати осіб, які готуються до науково-педагогічної діяльності. Прийняттям цих двох документів фактично було закладено основи державної системи підготовки наукових та науково-педагогічних кадрів.

Головне завдання інституту аспірантури, як зазначено в документах, полягало в тому, щоб готувати наукових працівників, які б вільно володіли науко-

вим методом дослідження, а також були здатні вести викладацьку роботу. Проте аспірантура була зорієнтована в основному на підготовку вчених-дослідників, а не вчених-педагогів. Перед аспірантами стояло завдання обов'язкового освоєння іноземної мови та суспільно-політичного мінімуму, методології та методики дослідження, теоретичних основ обраного напрямку науки. Про теоретичні знання з педагогіки, як бачимо, мова не йшла.

У зв'язку з вищезазначеним постає питання: може, така підготовка й не потрібна була, адже викладачі ВНЗ мали високий педагогічний рівень? Нормативно-правові акти того часу свідчать про інше. У "Положенні про робітничі факультети" від 18 лютого 1924 р. зазначено, що до викладання на робітничих факультетах кандидати допускали лише після того, як дадуть пробні заняття [5, с. 412]. Це свідчить про те, що більшість претендентів, які бажали працювати у ВНЗ, потрібно було перевіряти на здатність проводити лекції, семінари, лабораторні роботи тощо. На слабку педагогічну підготовку викладачів вказано в Постанові ЦКВКП(б) "Про підготовку викладачів для педагогічних навчальних закладів" від 8 жовтня 1927 р. [5, с. 414–415]; в Постанові ЦКВКП(б) "Про підготовку викладачів в педвузах і педтехнікумах і перепідготовці викладачів" від 8 березня 1929 р. [5, с. 418] та ін.

Отже, склався такий парадокс, коли, з одного боку, постійно наголошували на недостатності педагогічної підготовленості майбутніх професорсько-викладацьких кадрів; з іншого – їх педагогічна підготовка відбувалася, як правило, шляхом накопичення емпіричного досвіду.

Важливими організаційними кроками в справі підготовки майбутніх викладачів ВНЗ були:

– Постанова ЦК СРСР "Про навчальні програми і режим у вищій школі та технікумах" від 19 вересня 1932 р., якою встановлювався єдиний порядок підготовки науково-педагогічних працівників – через аспірантуру [5, с. 420–426];

– Постанова РНК СРСР "Про вчені ступені та звання" від 13 січня 1934 р., якою введено вчені ступені кандидата й доктора наук, вчені звання асистента, доцента, професора – у ВНЗ, молодшого та старшого наукового співробітника, дійсного члена – у науково-дослідних інститутах. Відновлення вчених ступенів та звань упорядковувало підготовку кадрів і сприяло підвищенню вимог до науково-педагогічних працівників [5, с. 483].

У постанові РНК СРСР "Про підготовку наукових і науково-педагогічних працівників" від 13 січня 1934 р. визначено порядок зарахування та навчання в аспірантурі. Згідно з постановою, педагогічна та наукова підготовка аспірантів мала здійснюватися за індивідуальним навчальним планом, розробленим вищим навчальним закладом на основі вказівок Всесоюзного комітету з вищої технічної освіти при ЦК СРСР або відповідного народного комісаріату. Основним змістом індивідуального плану підготовки аспірантів визначено самостійну, як науково-дослідну, так і педагогічну роботу [5, с. 482–483].

У "Положенні про аспірантуру" від 31 березня 1939 р. вказано, що педагогічна підготовка аспірантів має проходити за індивідуальним планом та передбачати: 1) участь у методичній роботі кафедри, відвідування лекцій, консультацій і лабораторних занять найбільш досвідчених професорів та викладачів; 2) педагогічну роботу за спеціальністю, починаючи з другого року навчання, з оплатою не вище ніж 50% ставки асистента [5, с. 486–487].

Висновки. Аналіз нормативно-правової бази 20–30 рр. ХХ ст. дав змогу виділити такі особливості педагогічної підготовки майбутніх викладачів ВНЗ: 1) переймання методичного досвіду старших колег, відвідуючи проведені ними заняття; 2) консультування з досвідченими викладачами; 3) підготовка та проведення пробних занять, методика проведення яких обговорювалася на засіданнях кафедри; 4) участь у проведенні вправ і практичних занять під керівництвом досвідчених викладачів, які читали із цих дисциплін лекційні курси.

Література

1. Инструкция о порядке подготовки научных работников при научно-исследовательских институтах и вузах по прикладным, точным и естественным наукам (21 января 1925 г.) [Электронный ресурс] / В.С. Левоневский. – Режим доступа: <http://pravo.levonevsky.org/basa/soviet/sssr>.
2. Исаев И.Ф. Профессионально-педагогическая культура преподавателя : учеб. пособ. / И.Ф. Исаев. – М. : Академия, 2004. – 208 с.
3. Положение о высших учебных заведениях 3 июля 1922 г. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://pravo.levonevsky.org/basa/soviet/sssr>.
4. Положение о научных работниках вузов 21 января 1925 г. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://pravo.levonevsky.org/basa/soviet/sssr>.
5. Народное образование в СССР. Общеобразовательная школа : сборник документов, 1917–1973 гг. / [Ф.Ф. Абакумов, Н.П. Кузин, Ф.И. Пузырев, Л.Ф. Литвинов]. – М. : Педагогика, 1974. – 560 с.
6. Осмоловська О.Ю. Державна політика щодо професорсько-викладацьких кадрів радянської України (1920–1930-ті рр.) : автореф. дис. ... канд. іст. наук : 07.00.01 / О.Ю. Осмоловська. – Донецьк, 2004. – 19 с.

ТЕРНАВСКАЯ Л.М.

ИСТОРИОГРАФИЯ И СОВРЕМЕННОЕ СОСТОЯНИЕ ПРОБЛЕМЫ НЕПРЕРЫВНОГО ОБРАЗОВАНИЯ

Исследование проблемы непрерывного образования активизировалось с 1990-х гг., о чем свидетельствуют научные работы С. Алферова, С. Батышева, Л. Бондаревой, П. Лузина, Н. Ничкало, Л. Сигаевой и др. Вместе с тем исторический аспект этой проблемы остается малоисследованным. Восполнение этого пробела и является *целью* данной *статьи*.

Доклад, представленный ЮНЕСКО Международной комиссией по образованию для XXI века (Доклад Делора), описывает четыре краеугольных камня образования:

1. Учиться жить вместе, развивая умение понимать других, уважать их историю, традиции и духовные ценности и на этой основе воспитывать новое мировоззрение.

2. Учиться, чтобы знать, то есть приобретать достаточно широкое общее образование, дающее возможность глубокого изучения ряда выбранных предметов.

3. Учиться созидать, чтобы уметь творчески воздействовать на свое окружение. Кроме получения технических навыков выполнения той или иной работы, результатом обучения должно стать приобретение профессионализма, позволяющего принимать решения в различных (часто индивидуальных) ситуациях, работать в команде, участвовать в общей производственной или общественной деятельности, овладеть всеми методами сочетания работы и учебы.

4. Учиться жить – ни один из талантов каждого человека не должен остаться нераскрытым. В их числе: память, логическое мышление, творческое воображение, физические возможности, эстетическое чувство, склонность к общению и природная харизма лидера.